

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.31>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДІЗНАВАЧА У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Кашпур Анна Сергіївна,

здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

Досягнення завдань кримінального провадження залежить від належним чином організованої взаємодії дізнавача та інших компетентних суб'єктів – представників правоохоронних, державних органів, громадських організацій та окремих громадян.

Основи взаємодії дізнавача з іншими компетентними суб'єктами під час досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, регламентовані за змістом нормативно-правових актів.

Обґрунтована важливість взаємодії під час розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, дізнавача із підрозділами ювенальної превенції, кіберполіції, дільничних офіцерів поліції Національної поліції України. Також дізнавач взаємодіє із такими уповноваженими службовими особами: інспекторами-криміналістами, слідчими, оперативними працівниками Національної поліції України, експертами Експертної служби МВС України.

Спільне вирішення поставлених завдань відбувається за сприяння компетентних представників державних органів: Служби у справах дітей та сім'ї районної/обласної державної адміністрації, Національної соціальної сервісної служби України (Нацсоцслужби).

З метою реалізації профілактичної функції корисною є взаємодія із громадськими організаціями, які опікуються інтересами дітей. Зокрема, відомою в усьому світі та Україні є «Ла Страда» – громадська правозахисна організація, котра покликана протидіяти торгівлі людьми, домашньому насильству та спрямована на забезпечення прав дітей.

Взаємодію дізнавача з іншими компетентними суб'єктами – представниками правоохоронних, державних органів, громадських організацій та окремих громадян розглянуто як специфічну систему, об'єднану спільною метою – досягненням завдань кримінального провадження.

Таку взаємодію класифіковано за підставами: за характером зв'язків (безпосередня й опосередкована); за часом (постійна і тимчасова); за етапами здійснення (організаційна і тактична); за функціями (оперативно-розшукова, кримінальна процесуальна, адміністративно-правова, організаційно-управлінська, виховна); за суб'єктами (відповідно до залучених органів, підрозділів, організацій, окремих громадян).

Ключові слова: кримінальне провадження, дізнання, взаємодія, дізнавач, неповнолітні.

Kashpur Anna. Organizational and tactical fundamentals of investigator interaction in the process of investigation of criminal offenses by juveniles

Achieving the objectives of criminal proceedings depends on the properly organized interaction of the investigator and other competent entities – representatives of law enforcement, government agencies, NGOs and individuals.

The basics of the coroner's interaction with other competent subjects during the pre-trial investigation of criminal offenses committed by minors are regulated by the content of normative legal acts.

The importance of interaction during the investigation of criminal offenses committed by juveniles of the investigator with the units of juvenile prevention, cyberpolice, district police

officers of the National Police of Ukraine is substantiated. The interrogator also interacts with the following authorized officials: forensic inspectors, investigators, operatives of the National Police of Ukraine, experts of the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

The joint solution of the set tasks takes place with the assistance of competent representatives of state bodies: the Service for Children and Families of the district / regional state administration, the National Social Service Service of Ukraine (National Social Service).

In order to implement the preventive function, it is useful to interact with public organizations that care for the interests of children. In particular, La Strada is known all over the world and in Ukraine – a public human rights organization that aims to combat human trafficking, domestic violence and aims to ensure the rights of children.

The interaction of the researcher with other competent entities – representatives of law enforcement, government agencies, NGOs and individuals is considered as a specific system, united by a common goal – to achieve the objectives of criminal proceedings.

Such interaction is classified on the following grounds: by the nature of relations – direct and indirect; in time – permanent and temporary; by stages of implementation – organizational and tactical; by functions – operational and investigative, criminal procedural, administrative and legal, organizational and managerial, educational; by subjects – in accordance with the involved bodies, departments, organizations, individual citizens.

Key words: *criminal proceedings, inquiry, interaction, coroner, minors.*

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII [1] в Україні з 1 липня 2020 р. запроваджено інститут кримінальних проступків.

До категорії кримінальних проступків віднесено такі найбільш поширені кримінальні правопорушення: умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК України); крадіжку (ч. 1 ст. 185 КК України); шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК України); хуліганство (ч. 1 ст. 296 КК України); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ч. 1 ст. 309 КК України). Наведені кримінальні правопорушення раніше становили найбільшу частку кримінальних проваджень слідчих підрозділів Національної поліції України. Тепер ці правопорушення віднесено до категорії кримінальних проступків [2, с. 184]. Як свідчать результати досліджень, четверта частина таких кримінальних проступків вчинюються неповнолітніми або за їх участі.

Досудове розслідування кримінальних проступків здійснюється у формі дізнання у порядку, передбаченому КПК України. Досягнення завдань кримінального провадження залежить від належним чином організованої взаємодії дізнавача та інших

компетентних суб'єктів – представників правоохоронних, державних органів, громадських організацій та окремих громадян. Вказане питання є актуальним, і 95,2% опитаних у межах дослідження практичних працівників (дізнавачів) наголосили на вказаній обставині.

Інститут кримінальних проступків є новим у вітчизняному законодавстві, однак ученими-криміналістами напрацьовано значний масив праць, що стосуються розслідування окремих видів злочинів, вчинених неповнолітніми. Йдеться про такі дослідження: П.О. Кудлай «Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту» (Київ, 2010) [3], Д.А. Патрелюк «Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми» (Донецьк, 2014) [4] та ін.

Інститут взаємодії у кримінальному провадженні був предметом монографічних досліджень А.А. Патики «Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів» (Київ, 2011) [5], В.В. Топчія «Теоретичні та практичні засади взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами у розкритті та розслідуванні злочинів (за матеріалами МВС України)» (Київ, 2013) [6].

Попри важливість перелічених та інших наукових праць, організаційно-тактичні

засади взаємодії дізнавача та інших компетентних суб'єктів залишаються не достатньо дослідженими, відсутні актуальні криміналістичні рекомендації для практиків із цього питання. Вказане свідчить про актуальність вивчення проблематики. Нагальною є потреба комплексного висвітлення цієї тематики у контексті сучасних правових реалій із метою розроблення криміналістичних рекомендацій для підвищення ефективності досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми.

Правову основу взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ становлять Конституція України, Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про поліцію», «Про судову експертизу», укази Президента України; постанови Кабінету Міністрів України, рішення Конституційного Суду України, у деяких випадках міжнародні договори за цим напрямом, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, та накази Міністерства внутрішніх справ України [7, с. 87].

У ст. 5 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів [8].

Таким чином, основи взаємодії дізнавача з іншими компетентними суб'єктами під час досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, регламентовані за змістом нормативно-правових актів.

Організаційні аспекти взаємодії між підрозділами Національної поліції регламентуються наказом МВС України 07 липня 2017 р. № 575, котрим затверджено Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України у запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні. У п. 3 Інструкції вказані основні принципи взаємодії, серед яких: 1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; 2) самостійність слідчого (дізнавача) у процесуальній

діяльності, втручання у яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; 3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування й оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [9].

Загалом взаємодію можна охарактеризувати як спільну діяльність двох і більше суб'єктів, спрямовану на досягнення єдиної мети, однак єдина спільна мета не може бути досягнута без виконання певних завдань, що постають перед кожним суб'єктом. Взаємодія стає ефективною лише тоді, коли досягнення спільної мети вимагає використання засобів і можливостей, якими володіють різні служби, підрозділи, та коли кожний суб'єкт окремо не може досягти цієї мети лише власними силами [10, с. 58].

Слід наголосити на важливому значенні під час розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, взаємодії з підрозділами ювенальної превенції Національної поліції України. Сьогодні розвиток системи ювенальної превенції у межах компетенції органів системи МВС визначено як один зі шляхів досягнення очікуваних результатів у протидії злочинності. На сучасному етапі у структурі поліції основним виконавцем завдань із захисту прав і законних інтересів дітей і профілактики правопорушень серед них є підрозділи ювенальної превенції, утворені у липні 2017 р. внаслідок реформування колишньої кримінальної міліції у справах дітей.

Відповідно до наказу МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України», розділу 2 Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України [11] серед основних завдань підрозділів ювенальної превенції визначено: «здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання». Таким чином, взаємодія дізнавача з інспекторами підрозділів

ювенальної превенції Національної поліції України регламентована нормативно-правовими актами та за своєю природою є обов'язковою.

Для ефективної реалізації профілактичної діяльності важливо, що у розділі 5 Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044, запроваджено створення та функціонування профілактичного обліку дітей. Так, із метою здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини поліцейський підрозділу ювенальної превенції заводить обліково-профілактичну справу та вносить відомості про взяття на профілактичний облік до відповідної інформаційної підсистеми, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, дітей, щодо яких поліцейські ювенальної превенції здійснюють систему заходів із профілактичної роботи [11]. Таким чином, вчинення неповнолітніми правопорушень, у тому числі кримінальних проступків, є підставою для взяття такої дитини на профілактичний облік і застосування комплексу заходів реагування.

Підрозділом, котрий у системі Національної поліції України фактично виконує роботу у напрямку протидії вчиненню правопорушень неповнолітніх, є підрозділи ювенальної превенції, що виконують свої функції у взаємодії з органами та підрозділами Національної поліції України та іншими органами. За умови вчинення кримінальних проступків неповнолітніми та здійснення досудового розслідування підрозділи ювенальної превенції виконують доручення і вказівки дізнавача, спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження.

Можна виділити такі основні форми взаємодії дізнавача та підрозділів ювенальної превенції:

1) систематичне взаємне інформування відділами ювенальної превенції про обстановку на їх території обслуговування. Така інформація нерідко містить відомості про факти готування до вчинення кримінальних проступків, що має значення для вжиття відповідних запобіжних заходів, своєчасного припинення кримінального проступку та затримання винних у його

вчиненні. У випадках, коли заходи запобігання своєчасно не застосовані та кримінальний проступок учинений, така інформація має значення для встановлення місця вчиненого діяння для проведення відповідних процесуальних дій;

2) регулярний обмін матеріалами про осіб і місця, що становлять оперативний інтерес. У процесі здійснення такої форми взаємодії працівники відділів ювенальної превенції обмінюються матеріалами про осіб, раніше засуджених, не працюючих, неповнолітніх із неблагополучних сімей, осіб, котрі зловживають алкогольними напоями, вживають наркотичні засоби, про місця їх можливої концентрації. У взаємодії із працівниками підрозділів кримінальної поліції співробітники відділів ювенальної превенції: проводять заходи щодо виявлення й усунення причин і умов, які сприяють втягненню неповнолітніх у заняття жебрацтвом; здійснюють обмін інформацією щодо осіб, котрі перебувають на профілактичних обліках щодо вчинення кримінальних правопорушень; проводять комплексні оперативно-попереджувальні заходи щодо контролю за особами, які перебувають під адміністративним наглядом, за засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, з метою запобігання вчиненню ними кримінальних проступків.

Взаємодія дізнавача реалізується і під час проведення слідчих (розшукових) дій. Подеколи дізнавач самостійно не може ефективно провести слідчу (розшукову) дію або у нього відсутні засоби, котрі є у розпорядженні інших підрозділів Національної поліції України. У таких випадках він має право залучати інші підрозділи для надання допомоги. Наприклад, дізнавач не може ефективно та самостійно провести обшук у житлі, оскільки він не в змозі здійснювати пошук і вести спостереження за поведінкою осіб, що проживають у помешканні, присутніми. Також слід забезпечити безперервний відеозапис слідчої (розшукової) дії. Необхідною є взаємодія з підрозділами техніко-криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування Національної поліції України. Під час підготовки до проведення обшуку дізнавач може надати доручення оперативному підрозділу щодо

встановлення точного місця проживання підозрюваної особи, осіб, котрі мешкають разом із підозрюваним, їхніх інтересів, зв'язків, способу життя. Також оперативні працівники повідомляють дізнавачу інформацію, отриману негласним шляхом, що допомагає встановити найбільш вдалий час для проведення обшуку, кількість учасників цієї слідчої (розшукової) дії, характер об'єктів пошуку тощо.

Важливою та перспективною для протидії вчиненню кримінальних проступків неповнолітніми є взаємодія з Департаментом кіберполіції Національної поліції України.

Відповідно до Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України, затвердженого наказом Національної поліції від 10 листопада 2015 р. № 85 [12], Департамент кіберполіції бере участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, механізм підготовки, вчинення або приховування яких передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Департамент також сприяє у порядку, передбаченому законодавством, іншим підрозділам Національної поліції України у попередженні, виявленні та припиненні кримінальних правопорушень. Таким чином, взаємодія із Департаментом кіберполіції сприяє виявленню, розслідуванню, а також запобіганню кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми.

На реалізацію профілактичної діяльності, а саме недопущення вчинення кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, спрямована і діяльність дільничних офіцерів поліції.

Згідно з наказом МВС України № 650 «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» основні напрямки діяльності дільничного офіцера поліції: здійснення профілактичної роботи, спрямованої на запобігання вчиненню кримінальних та інших правопорушень; виявлення причин та умов, які призводять до вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття у межах компетенції заходів для їх усунення; ужиття заходів для запобігання вчиненню домашнього насильства та його

припинення [13]. Дільничний поліцейський дуже часто у своїй повсякденній діяльності зустрічається з дітьми, котрі постраждали від домашнього насильства, тобто з особами, які не досягли 18 років і зазнали домашнього насильства у будь-якій формі або стали свідком (очевидцем) такого насильства.

Сьогодні непоодинокі на випадки жорстокого поводження з дітьми, що проявляються як фізичне, психологічне, сексуальне або економічне насильство над дитиною. Розповсюджені факти втягнення дитини у заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства; примушування дітей до участі у створенні творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм або інших предметів порнографічного характеру; ситуації, за яких дитина стала свідком кримінального правопорушення, внаслідок чого існує загроза її життю або здоров'ю, та ін. Таким чином, відбувається втягнення дитини до протиправної діяльності, зокрема до вчинення кримінальних проступків [14, с. 104].

Також дізнавач під час розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, взаємодіє з метою вирішення завдань кримінального провадження з такими підрозділами Національної поліції України: Департаментом боротьби з наркозлочинністю, Департаментом патрульної поліції та ін., а також із такими уповноваженими службовими особами: інспекторами-криміналістами, слідчими, оперативними працівниками Національної поліції України, експертами Експертної служби МВС України.

Взаємодія дізнавача зі спеціалістами – інспекторами-криміналістами та судовими експертами – важлива ще й тому, що процедура дізнання передбачає ширший перелік слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитися до внесення відомостей до ЄРДР, порівняно із процедурою досудового слідства. Так, відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР може бути: 1) відібрано пояснення; 2) проведено

медичне освідчення; 3) отримано висновок спеціаліста та знято показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- й кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- та кінозйомки, відеозапису; 4) вилучено знаряддя та засоби вчинення кримінального проступку, речі й документи, які є безпосереднім предметом кримінального проступку або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Результатам проведення зазначених дій надано статус процесуальних джерел доказів (ч. 1 ст. 298-1 КПК України). Також процедурою дізнання передбачено й інший порядок подання стороною захисту клопотання про проведення експертизи. Відповідно до ч. 2 ст. 298-4 КПК України у разі незгоди з результатами медичного освідчення або висновком спеціаліста особа протягом сорока восьми годин має право звернутися до дізнавача або прокурора із клопотанням про проведення експертизи. У такому разі дізнавач або прокурор має право звернутися до експерта для проведення експертизи. Якщо протягом установленого строку особа не звернеться із клопотанням про проведення експертизи, відповідне клопотання може бути заявлено лише під час судового розгляду [2, с. 185]. Вирішення окреслених питань вимагає обов'язкового залучення спеціальних знань.

Спільне вирішення поставлених завдань відбувається за сприяння компетентних

представників державних органів: Служби у справах дітей і сім'ї районної/обласної державної адміністрації, Національної соціальної сервісної служби України (Нацсоцслужби).

З метою реалізації профілактичної функції корисною є взаємодія із громадськими організаціями, які опікуються інтересами дітей. Зокрема, відомою в усьому світі й Україні є «Ла Страда» – громадська правозахисна організація, котра покликана протидіяти торгівлі людьми, домашньому насильству та спрямована на забезпечення прав дітей.

Взаємодію дізнавача з іншими компетентними суб'єктами – представниками правоохоронних, державних органів, громадських організацій та окремих громадян – можна розглядати як специфічну систему, де основною ознакою буде їх єдина мета – досягнення завдань кримінального провадження.

Таку взаємодію можна класифікувати за підставами: 1) за характером зв'язків (безпосередня й опосередкована); 2) за часом взаємодія може здійснюватися постійно або тимчасово; 3) за етапами здійснення (організаційна і тактична); 4) за функціями (оперативно-розшукова, кримінальна процесуальна, адміністративно-правова, організаційно-управлінська, виховна); 5) за суб'єктами (відповідно до залучених органів, підрозділів, організацій, окремих громадян).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>.
2. Волобуєв А.Ф., Орлова Т.А. Кримінальні проступки: забезпечення якісного розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. № 3 (72). 2020. С. 183–187. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-72-3-183-187>.
3. Кудлай П.О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 16 с.
4. Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, що вчиняються неповнолітніми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2014. 17 с.
5. Патик А.А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 18 с.
6. Топчій В.В. Теоретичні та практичні засади взаємодії органів досудового слідства з оперативними підрозділами у розкритті та розслідуванні злочинів (за матеріалами МВС України) : монографія. Київ : РВВ МВС України, 2013. 411 с.

7. Азаров Ю.І., Рафальський Є.О. Особливості взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) на початковому етапі досудового розслідування. *Юридична наука*. 2014. № 10. С. 87–96.

8. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

9. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 липня 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

10. Чичиркін А.О. Поняття і суть взаємодії слідчого з працівниками експертних підрозділів. *Криміналістичний вісник*. 2015. Вип. 1 (23). С. 57–62.

11. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 р. № 1044. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

12. Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України, затверджене наказом Національної поліції від 10 листопада 2015 р. № 85. *Єдиний загальнодержавний ресурс публічних законодавчих та нормативно-правових актів, які регламентують діяльність поліції*. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>.

13. Про затвердження Інструкції про діяльність в організації дільничних офіцерів поліції : Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 650 від 28 липня 2017 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України. 2018. № 1041/30909.

14. Корнієнко М.В. Особливості забезпечення і захисту прав дітей дільничним офіцером поліції. *Правовий часопис Донбасу*. № 3 (64). 2018. С. 100–107. DOI: 10.32366/2523-4269-2018-64-3-100-107.